

Передмова

Усе має свої причини та наслідки. Так само як без Йоганнеса Гутенберга не було би друкованих книг, так і без тисяч¹ українських полярників совецьких часів в Україні не було би станції «Академік Вернадський». Гутенберг не придумав усього з чистого аркуша, і Україна не отримала би станції «Академік Вернадський», якби українці не мали значного досвіду досліджень у Арктиці та Антарктиці в часи Совецького Союзу.

Союз не зміг би зробити всього, що він зробив в Антарктиді, якби не великий вклад Української ССР та українців у спільну справу. Ніхто би не освоював льодяного континенту, якби на початку не було сміливців-першопрохідців, які крок за кроком відкривали Антарктиду. Серед цих першопрохідців були й українці, а іменами деяких із них названі географічні об'єкти в Антарктиці.

Залежність Нової Зеландії та Австралії від Великої Британії у часи відкриттів Антарктиди дає їм додатковий привід сьогодні наполягати на своїй причетності до британської історії відкриттів. Вклад українців у спільні совецькі дослідження, а також відкриття у часи Російської імперії, точно не менший у спільну імперську та совецьку науку. Тому Україна та українці мають не менше підстав претендувати на свою частку пам'яті про видатні подвиги та значні відкриття в Антарктиці, здійснені під прапорами Російської імперії та ССР. Але не тільки під ними.

Вклад українців, які добилися для України станції «Академік Вернадський» (колишньої британської станції «Фарадей»), – у час, коли сучасна Росія не виконала договору й не розділила спільного совєцького майна в Антарктиді та Арктиці з іншими республіками, – дав можливість вже й новим поколінням українських науковців вивчати глобальні процеси в Антарктиді й докластися до світової науки.

Також, очевидно, якби не все попередньо перелічене, то ця книжка не могла б існувати, а українські читачі сьогодні не мали би змоги читати книги з української антарктичної станції і тим паче дізнаватися з медіа про українські дослідження в Антарктиді, адже їх могло би просто не бути.

Лише внаслідок безлічі історичних подій, головна з яких – здобуття станції «Академік Вернадський», стала можливою моя мандрівка через пів світу: зі Львова через Київ, Рим, Буенос-Айрес, Ушуаю, протоку Дрейка та Південний океан до єдиної української станції в Антарктиді, де мені випала можливість прожити незабутні тижні серед білого та синього льоду, скелястих островів, антарктичної природи, а також – дослідників континенту, які вивчають не лише тамтешні, але і глобальні світові процеси.

Я не прикрашатиму та не перебільшуватиму в цій книзі якісь досягнення – лише розповідатиму про те, що бачив, і про що дізнався. Однак ще гіршим для нас усіх є постійне применшення власних заслуг, власної вартості та досягнень. Не лише «хтось» на «сходах» чи «заходах» може зробити щось значне. Ми теж це можемо. Ми нічим не кращі від інших, нічим не гірші, просто перебуваємо на своєму етапі нашого шляху й у своїх унікальних обставинах. Варто робити те, що ми вміємо та любимо, і це зробить нашу спільну країну великою та здійснить наші мрії.

У книзі багато інформації про глобальний контекст – не лише про українську Антарктиду. Однак попри те що Україна відновила

незалежність лише 1991 року і не брала, та й не могла брати участі у проведенні досліджень в одному ряду із Великою Британією, Францією, Норвегією чи США, але як на свої позиції – вона таки залишила слід на льодяному континенті.

Важко переоцінити ту міру захоплення світом Антарктики й занурення у нього, що справило на мене реальне перебування на континенті. Надихнувшись сповна, мені залишилося тільки передати якомога щиріше та ретельніше той світ, до якого я мав можливість доторкнутися. Саме цим я хочу поділитися з вами у книзі, яку тримаєте в руках. А також тим, що мрії і окремих людей, і цілих країн здійснюються.

Вступ

Якось батькова товаришка написала мені невеличке привітання. Вона нагадала, що коли мені було п'ять років, то я брав зі собою в гори атлас світу. Саме цього епізоду я не пам'ятаю. Проте точно пригадую, що карти я люблю з дитинства. Мені подобалося роздивлятися сотні маленьких містечок і сіл на давніх німецьких мапах, що зображали Європу ще до Першої світової війни. Водити пальцем по залізницях між станціями. Врешті, я люблю ходити просмоленими дерев'яними шпалами залізниць, які проклали ще італійці в часи імперій.

На картах морів і океанів ми з братом шукали найвіддаленіші острови. Я сподівався, що вони досі нікому не відомі, а просто в мене – унікальна мапа світу, яка їх показує. Інколи тато ставив крапочку в раритетному столітньому атласі, щоб дати нам не відомий нікому іншому клаптик суші. А згодом я малював мапи таємних островів, і декотрі з тих мап ще можна знайти в дитячих записниках. Та хто тільки цього не робив.

Але Антарктиду я відкрив для себе вже у школі, коли ми вивчали материки та океани. Пригадую своє здивування, що взагалі існує такий білий незвіданий континент, на якому ніхто не живе. А також те, що там є дослідні станції. Ми вдивлялися у шкільний атлас. І за настановами першої вчительки з географії – Мар'яни Шубер – знаходили цілорічні, сезонні, чинні й покинуті науково-дослідні станції в Антарктиці – і на континенті, і на островах довкола нього.

Тоді я дізнався, що і Україна має станцію. Моїм найбільшим розчаруванням було те, що вона дуже-дуже далеко від Південного полюса. Та за багато років я з'ясую, що це зовсім не погано, а радше навпаки – має безліч своїх переваг. І річ тут не в менш суворому кліматі та кращій доступності. Річ – у потенціалі, який дає розташування станції «Академік Вернадський» для наукових досліджень.

У 10 класі я пішов у Малу академію наук на секцію географії. Микола Назарук вів одну з перших лекцій із фізичної географії. Та лекція була про воду. Коли ти дивишся на гігантську річку, уявляєш, якими потужними мають бути Ніл й Амазонка, то важко уявити, що це – лише одна краплинка від усієї прісної води. На тій лекції Микола Миколайович зазначив, що більшість прісної води міститься у льоді. На географії – багато цікавого. Але Антарктида знову захопила мою увагу. От коли ти знаєш про існування якогось місця, але несподівано довідуєшся про нього щось таке, що заворожує твій розум: якусь маленьку деталь, банальну цифру, що натискає на спусковий гачок фантазії. Думка полетіла до континенту й намагалася досягнути масштаб, обшир, площу, тоннаж води, скутої на мільйони років у куточку світу, про який в історичній перспективі дізналися буквально позавчора. Антарктида вабила мене ще тоді.

Потім я вчився у Школі журналістики Українського католицького університету, саме у її теплій та інноваційній атмосфері в мене зародилася ідея поїхати до Антарктиди. Це був вибух, якому передувало наростання чогось всередині. Ми говорили про Антарктиду, аж раптом тіло наче наелектризувалося, напружилася, мені перехопило подих, зненацька шкірою від ніг до голови «пробіглися мурашки», я видихнув непромовленим звуком «вау!». Після таких митей ти вже не можеш бути таким, як був до цього. Тоді мене осінило: «Якщо я колись потраплю в Антарктиду, то обов'язково напишу про неї книгу». Вийшло точнісінько навпаки: «Якщо я напишу про Антарктиду книгу, тоді я зможу в неї потрапити».

7 жовтня 2018 року я гуляв парком. То був вихідний, і ми з Євгеном Диким – очільником Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ) – домовилися про телефонний дзвінок. Коли я телефонував йому вперше кілька днів до того – то мої руки тремтіли. Страх здушував так, що я задихався. Це саме той страх, який не дає нам змоги здійснювати мрії: «А якщо він відмовить? Якщо кине трубку?». Страшно. Але якщо раптом він погодиться? Уся подальша траєкторія розвитку життєвого сюжету залежить від того, чи натисну я на зелену кнопку.

Та він не відповів. Але я вже так «розкочегарився», що написав йому повідомлення. І він відповів із-за кордону. Тож 7 жовтня він уже здогадувався, що я за фрик. Але попросив мене докладно розповісти суть моєї ідеї. Я не придумав нічого кращого, як сказати: «Маю мрію потрапити до Антарктиди». Він усміхнувся і відповів, що «здійснювати мрії коштом платників податків не дуже доречно». Тож ми перейшли до ділової частини. Я зобов'язався написати нонфікшн про Антарктиду, не очікуючи від держави ні гонорарів, ні зарплат. Мав сам знайти гроші на те, аби туди потрапити. Від НАНЦу мені потрібно було лише одне – щоб мені дозволили перебувати на станції. Так почалися чотири місяці напруженої та виснажливої підготовки до експедиції, яка кілька разів ледь не зірвалася. Але, врешті, її головним результатом стала ця книга.

Полонителька сердець

Після сніданку 23 лютого 2019 року я вийшов на палубу яхти «Сельма» (*Selma*), яка наближалася до Антарктиди. Мені до останнього хотілося відтягнути цей момент – можливо, ніякої Антарктиди не існує, і я ще трішки віритиму в те диво, що зі мною сталося. Перед виходом нагору відчував трепет і хвилювання. Я розумів, що переді мною буде все те саме, що вже було: острови, сніг та лід. І ще – небо та океан, яких за останній тиждень було вдосталь.

Але я хвилювався, і це було схоже на перший політ літаком. Тоді здається, що всі довкола бачать, що ти летиш вперше. Або перші публічні виступи. Також це схоже на передчуття володіння чимось цінним, дуже очікуваним. Як коли відтягуєш час ввімкнення свого першого комп'ютера чи першу поїздку на новому велосипеді. Я би навіть порівняв із передчуттями першого сексу. Річ у тому, що вдруге вперше не буде. Є лише до, після і коротка мить, яка розділяє ці два стани. Тієї миті я закохався в Антарктиду.

Коли я піднявся на палубу, то дуже жадібно й уважно вивчав краєвиди на 360 градусів довкола. Здавалося, що бракувало дихання. Окремо розглядав небо й океан. Десертом були острови попереду. Доходила 12 година, тож сонце світило високо на майже безхмарному небі.

Далекі та близькі шматочки суші були вкриті снігом і гладеньким льодом. Усе виглядало так, наче на блакитному океані де-не-де

розкладені глазуrowані тістечка. Також виднілися гострі шпилі скель. Так інколи малюють діти: виведені простим олівцем гострі трикутники, складені в зигзагоподібні лінії, що імітують шпилясті гори. Як у картах Толкінового Середзем'я. Між тим, по лівому борту ми оминали дивний кам'яний зуб, що стирчав із-під води. Він був далеко від суші, сам-самотою. А біля нього – айсберг кубічної форми. Усе це зовсім не було схожим на добір та розташування об'єктів і їхніх форм у європейській природі. Просторі пампаси, високі Анди, океан так не вразили своєю разючою відмінністю, як цих кілька скупих на кольори деталей нового світу.

Того дня небо було чисте, океан не гойдав так сильно, яхта неслася, віяв свіжий вітер, усе довкола врешті здавалося просто чудовим. Деякі хмари були схожі на загусле каміння, де-не-де плавали маленькі льодинки, а попереду виднілися контури засніжених гір, шпилі та айсберги. Було приємне відчуття керування чимось великим: ти трішки вліво – і 20-метрова яхта вліво. Ти вправо – і вона вправо. А потім абстрагуєшся, і думки очищаються: нікуди не треба йти, нікуди телефонувати, нічого не треба робити. Усе, що треба, – ти вже робиш. До голови не лаштується черга завдань. Це те, що єднає будь-які мандрі, – радість від того, що є тут і тепер.

Але сонечком на блакитному небі Антарктида зустрічає не завжди. Андрій Утевський – український зоолог й учасник антарктичних експедицій – згадував перші побачені краєвиди так: «Сіре небо, сталевого кольору вода і айсберги такі чудові. Це незабутнє враження»². Тож байдуже, яка погода, коли ти вперше бачиш Антарктиду. Захоплення від неї настане в будь-яку погоду. А більшість людей, які хотіли і змогли туди потрапити, закохується в неї. Учасниця XXV Української антарктичної експедиції (УАЕ) Анна Соїна розповіла, що, спілкуючись із полярниками, вона помітила, що майже всі вони прагнуть повернутися до Антарктики. «Тепер я їх цілком розумію, бо й сама стала такою.